

ORIS PRVIH LET PRAZNOVANJA NOVOLETNE JELKE V SLOVENIJI

Od množičnega otroškega do družinskega praznika

Nena Židov

103

IZVLEČEK

V članku je predstavljeno praznovanje novoletne jelke s prihodom dedka Mraza, ki ga je po drugi svetovni vojni po sovjetskem zgledu uvedla nova komunistična oblast, da bi iz javnih mest izrinila miklavževanje in praznovanje božiča. Orisane so najpomembnejše razvojne faze praznovanja novoletne jelke v obdobju od konca leta 1947 do leta 1954/55, ko je praznovanje prehodilo pot od množičnega otroškega do družinskega praznika, ko so se bolj ali manj oblikovali osnovni načini praznovanja, ki je (za nekatere) že začelo postajati »tradicionalno«. Podrobneje so predstavljena praznovanja v Ljubljani, ki je bila nekakšen zgled drugim krajem v Sloveniji.

Ključne besede: Slovenija, socializem, prazniki, šege, novoletna jelka, dedek Mraz

ABSTRACT

The article presents New Year's tree celebrations accompanied by the arrival of Father Frost after the Second World War. Following the Soviet Union's example, the event was introduced by the new communist regime to oust St Nicholas and Christmas celebrations from public spaces. It describes the main development phases of New Year's tree celebrations in the period from late 1947 to 1954/55, when the celebration evolved from a mass children's holiday to a family holiday and its basic components more or less took shape, becoming (to some people) "traditional". The celebrations in Ljubljana are described in detail, as they kind of set an example for other places in Slovenia

Keywords: Slovenia, socialism, holidays, customs, New Year's tree, Father Frost

Za uvod

Raziskovanje novoletne jelke s prihodom dedka Mraza sodi v okvir raziskovanj nekdanjih socialističnih kultur (jugoslovanskih in tudi širše), s čimer naj bi se ukvarjala *etnologija* ali *antropologija socializma* (Rihtman - Auguštin 1992: 81), *socialistična etnologija* oziroma *etnografija socialistične kulture* (Prica 2004: 22). V teh usmeritvah je še vrsta neraziskanih tem, s katerimi se etnologi v času socializma iz različnih razlogov nis(m)o ukvarjali oziroma se nis(m)o smeli ukvarjati, čeprav s(m)o bili v imenu »boljšega sveta« priča zavestnemu zatiranju tradicije, še posebno dekristijanizaciji ljudske kulture in ljudske pobožnosti (Rihtman - Auguštin 1992: 83–84, 87). Povojna jugoslovanska komunistična oblast, ki je želela utišati cikel verskih šeg, je začela postavljati nekakšen vzporeden

ciklus socialističnih praznikov (Rihtman - Auguštin 1990a: 13), s katerimi je ustvarjala nekakšno novo sakralnost (Rihtman - Auguštin 2000: 161), hkrati pa je s pomočjo novega prazničnega ciklusa tudi utrjevala svojo oblast (Makarovič 1995: 319–320). Zakonsko je regulirala večje praznike, ki so sestavljali delovno leto, kljub neupoštevanju praznikov cerkvenega leta pa so verniki našli (prikrite) načine za njihovo praznovanje. Vsaj zaposleni se nekaterim novim praznikom, kot je bil npr. 1. januar, ki je bil po novem koledarju dela prost dan, tudi niso pretirano upirali (Rihtman - Auguštin 1990b: 29; 1994: 77).

104

Praznovanje novoletne jelke, del katerega je kmalu postal tudi prihod dedka Mraza, so prvič v povojni Jugoslaviji po sovjetskem zgledu organizirali v Ljubljani leta 1947/48, v času, ko se je izteklo prvo leto petletke za elektrifikacijo in industrializacijo, ki sta bili pogoj za »hitro ustvaritev srečnejšega življenja«.¹ Leta 1947 so začele zaradi vse ostrejšega nasprotovanja vlade proti Cerkvi božična voščila in zapise o božiču, ki so bili v letih 1945 in 1946 še pogosti (Vodopivec 2001: 36), nadomeščati objave Titovih govorov o uspehih prvega leta petletke. Miklavževi obhodi in božična praznovanja so se morali iz javnega prostora začeti umikati v domove in cerkvene skupnosti, saj je Komunistična partija Jugoslavije septembra 1947 tudi formalno prevzela oblast (prim. Sklevicky 1988: 62, 64).

Praznovanje novoletne jelke v Sloveniji je socialistično praznovanje,² s katerim je skušal nov družbeni sistem po drugi svetovni vojni vsaj iz javnega prostora v skladu s svojimi političnimi in ideološkimi cilji izriniti praznovanji miklavževega (z obdarovalcem Miklavžem) (Kuret 1984: 145–162) in božiča (z obdarovalcem Božičkom oz. Jezuščkom (Bogataj 1998: 94) in božičnim drevesom) in ju nadomestiti z dogajanjem okrog novoletne jelke (z obdarovalcem dedkom Mrazom in novoletno jelko kot nadomestilom za božično drevo) kot praznovanjem prehoda iz starega v novo leto.

Uvajanje novega praznovanja je zanimivo predvsem z vidika procesa njegovega tvorjenja (Muršič 2006: 49), »vsidranja« v življenje ljudi in začetkov njegovega doživljanja (vsaj s strani nekaterih) kot nečesa »našega« in »tradicionalnega«. Nov politični sistem je želel, da bi se praznovanje, prvotno sicer namenjeno predvsem otrokom, razširilo in našlo svoje mesto med vsemi sloji prebivalstva, od posameznika do različnih vrst skupnosti (upravne, starostne, poklicne, interesne, sorodstvene, prijateljske ...).

Glede na to, da je šlo za »od zgoraj« vodeno uvajanje praznovanja v sicer politično-nazorsko nehomogeni skupnosti, so ga seveda eni podpirali, drugi pa so mu nasprotovali (primerjaj Slavec Gradišnik 2014a: 8), zato gre tudi za vprašanje poistovetenja z novim praznikom oziroma za javno ali »tiho« zavračanje vsiljenega praznika tistih, ki novega praznovanja niso hoteli sprejeti (primerjaj Slavec Gradišnik 2014a: 13–14). Seveda ne gre spregledati utemeljitev uveljaviteljev in podpornikov o prednostih novega praznika pred starima.

Kar se tiče »vsebine« novega praznovanja, je zanimivo, kaj »starega« od prejšnjih praznovanj se je zdelo primerno za vključevanje v »novo« oziroma kakšno

¹ *Slovenski poročevalec* 8, 1947, št. 1, str. 1.

² Za pregled etnoloških oziroma antropoloških raziskav (post)socialističnih koledarskih praznikov s podrobnejšim pregledom za Slovenijo glej Habinc (2008).

je bilo razmerje med socialističnimi in predsocijalističnimi tradicijami (Habinc 2008: 80), kateri elementi praznovanja so bili uvedeni povsem na novo in katere vsebine so veljale za »primerne«. Glede na množico hote ali nehote vpletenih ljudi in različnih okolij, kjer naj bi se oblikovala in potekala praznovanja, oblast ni mogla pripraviti za vse uporabnih navodil, vsakoletne novosti pa je bilo potrebno tudi na neki način »preveriti« in videti odzive ljudi nanje. »Vzorčna« so bila prva leta praznovanja novoletne jelke v Ljubljani, ki pa so jim bolj ali manj lahko sledila le nekatera večja mesta, povsem drugačen pa je bil položaj v manjših krajih in odročnih vaseh, kjer se je praznovanje pojavilo z zamudo. Praznovanja novoletne jelke so bila odvisna od lokalnih razmer, razumevanja novouvedenega oz. »zapovedanega« praznovanja in od idej posameznikov in skupin, ki so ga kot organizatorji in izvajalci soustvarjali. Seveda je pomembno tudi ugotavljati, katere družbene skupine so bile (hote ali nehote) vpletene v konstituiranje, organizacijo in izvedbo novega praznika (primerjaj Slavec Gradišnik 2014a: 12, 16).

Uvajanje praznovanja novoletne jelke je zanimivo tudi z vidika prizadevanja oblasti, da bi praznovanje ljudi (tako otroke kot odrasle) čim bolj povezalo na osnovi novih skupnih vrednot (Slavec Gradišnik 2014b: 133). Po razširitvi praznovanja iz Ljubljane in Slovenije na druge republike Jugoslavije je imelo tudi integracijsko vlogo v državi, saj je povezovalo pripadnike različnih verskih in kulturnozgodovinskih tradicij (Sklevicky 1988: 69).

Vsekakor je pomembno tudi ustvarjanje »zgodb o dedku Mrazu«, povezanih z njegovim videzom, izvirom, krajem bivanja, spremstvom ... Z leti se je oblikovala tudi njegova vloga v praznovanjih (nagovori otrok in voščila, obdarovanje, deljenje nasvetov, sprejemanje zaobljub ...). Praznovanje novoletne jelke v Sloveniji se je zgledovalo po praznovanju v Sovjetski zvezi, kjer je bil poudarek na množičnih javnih praznovanjih in postavljeni jelki oziroma smreki, okrašeni s socialističnimi obeležji (kot npr. z rdečo zvezdo), po poslabšanju odnosov s Sovjetsko zvezo leta 1948 pa je začela Jugoslavija in z njo Slovenija iskati bolj »avtentične« načine praznovanja novega leta in lik, ki naj bi nadomestil dedka Mraza,³ v katerem so nekateri videli le boljševisko-klerikalnega Miklavža (Sklevicky 1988: 66). Ob tem bi bile zanimive primerjalne raziskave o praznovanju novoletne jelke z dedkom Mrazom tako med posameznimi republikami povojne Jugoslavije⁴ kot tudi z drugimi državami, ki so v času socializma uvedle praznovanje novoletne jelke.

Ker sta bila pomembna elementa praznovanja obdarovanje in program, je morala oblast izoblikovati vodila v zvezi s krogom praznovanja, z obdarovanci, primernimi darili in primernim programom. V večjih mestih so lahko v program vključevali tudi poklicne umetnike, v manjših krajih pa je praznovanje spodbudilo

³ Na Hrvaškem so npr. predlagali, da bi otroke obdarovalo Novo leto, personificirano z mladim dekletom, oblečenim v narodno nošo, ali stari Partizan, vendar je ostalo pri dedku Mrazu (Sklevicky 1988: 66).

⁴ Največ so se raziskovanju praznovanja novoletne jelke in dedka Mraza doslej posvečali na Hrvaškem, v drugih bivših republikah Jugoslavije pa kaže, da je praznovanje slabo raziskano. Na Hrvaškem so začeli leta 1948 s praznovanjem *Novogodišnje jelke*, leto kasneje pa so praznik preimenovali v *Dan dječje radosti* (Sklevicky 1988: 65–66). V Srbiji je *Deda Mraz* nadomestil lika *sv. Nikole* in *Božiča Bate*, ki sta pred drugo svetovno vojno obdarovala otroke (Marjanović 2008: 108–110).

nastanek in delovanje številnih ljubiteljskih skupin (npr. gledaliških in lutkovnih) in nastopov osnovnošolcev in srednješolcev. S praznovanjem novoletne jelke je povezan tudi nastanek številnih literarnih, glasbenih in drugih del.

Praznovanje novoletne jelke kot primer novonastajajočega »zapovedanega« praznovanja odstira vrsto pomembnih vprašanj, s katerimi so se vsaj delno že ukvarjali nekateri slovenski etnologi (npr. Ovsec 2000; Bogataj 1998, 2011; Slavec Gradišnik 2014b). Sama želim v pričujočem članku orisati najpomembnejše razvojne faze praznovanja od konca leta 1947 do leta 1954/55, ko je praznovanje prehodilo pot od množičnega otroškega do družinskega praznika, ko so se bolj ali manj oblikovali osnovni načini praznovanja in je (za nekatere) že začelo postajati »tradicionalno«. Temeljiteje predstavljam praznovanja v Ljubljani, ki so bila nekakšen zgled drugim slovenskim krajem. Ob upoštevanju razpoložljive literature glavnina pisanja večinoma sloni na časopisnih člankih⁵ iz obravnavanega obdobja; časniki so bili namreč eden izmed propagandnih pripomočkov za uvajanje novega praznovanja.

106

Prvo praznovanje novoletne jelke v Ljubljani, Sloveniji in Jugoslaviji

Prvo praznovanje je v Ljubljani brez velikega predhodnega najavljanja in pompa leta 1947/48 organiziral Mestni odbor OF. V kratkem času so arhitekti, likovni umetniki, člani Drame in Opere ter drugi na Kongresnem trgu in na Taboru ustvarili otrokom svet, ki naj bi jim še dolgo ostal v neizbrisnem spominu in izkazoval »izraz ljubezni novega človeka naše družbe do mladega rodu« (Smasek 1950: 546). Odprtje prireditve je bila 31. decembra 1947 na praznično okrašenem Kongresnem trgu, kjer je pionirje nagovoril Fran Albreht, predsednik mestnega ljudskega odbora (prvi povojni ljubljanski župan): »Igrajte se in bodite veseli! /.../ Dnevi novega leta so vaši dnevi, dragi moji pionirji!« (Bon 1948: 3). Po obdaritvi pionirjev sta sledili gledališka predstava Šentjakobskega gledališča in drsalna revija. Od 1. do 4. januarja 1948 se je praznovanje nadaljevalo na Taboru, kjer so v kinodvorani in v glavni, pravljlični, partizanski in uganekarski dvorani potekali bogati programi, na katere so vabili vse pionirske odrede, pionirje in starše.⁶ Velika dvorana je bila spremenjena v gozdno jaso, kjer so se med smrečicami igrali nagačeni medvedi. Na jasi je bil oder, kjer so bile predstave Narodnega gledališča, baletne predstave opernega gledališča in nastopi telovadcev. Velika gneča je bila v dvorani, kjer so bile na ogled risanke in lutkovne predstave, pisatelji so otrokom pripovedovali povesti. Za zabavo je skrbel Pavlihi podoben uganekar, otroci pa so za pravilno rešene uganke dobili jabolka in sladkarije (LJ 1948: 5). Nastopal je tudi orkester Slovenske filharmonije, med smrekami pa je bil tabor, kjer so partizani s puškami in brzostrelkami pripovedovali o svojih vojnih doživetjih. Kot prva tovrstna prireditev v Jugoslaviji je novoletna jelka v Ljubljani vzbudila veliko zanimanja ne le v Sloveniji, temveč tudi po drugih jugoslovanskih republikah (Smasek 1950: 546, 548). Je pa bilo iz vrst nasprotnikov novega praznovanja slišati pritožbe zaradi »razmetavanja«

⁵ Avtorski članki so uvrščeni v seznam literature in virov, pri nepodpisanih časopisnih člankih pa je vir naveden v opombah.

⁶ *Slovenski poročevalec* 8, 1947, št. 306, str. 2.

denarja, saj naj bi samo za dekoracijo Tabora in Kongresnega trga porabili več kot dva milijona dinarjev in delovno silo, ki je bila bolj potrebna drugje.⁷

Kongresni trg v Ljubljani, okrašen za praznovanje novoletne jelke 31. decembra 1947
(foto: Vlastja Simončič, Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije)

Ko se praznovanje širi po Sloveniji in se prvič pojavi dedek Mraz ...

Ker so bili odmevi na prvo praznovanje novoletne jelke v Ljubljani pozitivni, je Centralni komite Komunistične partije Slovenije jeseni leta 1948 odločil, da se bo praznovanje razširilo na celotno Slovenijo in zajelo čim več otrok, za kar naj bi poskrbel Izvršilni odbor Ljudske prosvete Slovenije.⁸ Ta je na več sejah, ki so s predstavniki prosvetnih oblasti ter množičnih ženskih, mladinskih, sindikalnih in borčevskih organizacij potekale v oktobru, določil prijeme za organizacijo novoletne jelke po Sloveniji (Gabrič 1997: 114). Na osnovi izkušenj ljubljanske prireditve je Ljudska prosveta Slovenije pripravila navodila za čim odmevnejše praznovanje novega leta oziroma novoletne jelke,⁹ »ki naj po pomembnosti v zavesti in tradiciji Slovencev izpodrine božič« (Gabrič 1997: 113). Na zahtevo vodstva Ljudske prosvete Slovenije je preko medijev in množičnih organizacij potekala obsežna propagandna akcija, ki naj bi v kali zatrla »vse poizkuse reakcije začetni borbi proti tej 'nepotrebni novotariji'« (Gabrič 1997: 115). Izdelan je bil okvirni potek praznovanja: po krajšem programu naj sledi

⁷ *Slovenski Primorec* 4, 1948, št. 45, str. 2.

⁸ Kot predhodnica Zveze kulturnih organizacij Slovenije je bila ustanovljena leta 1947 in je imela monopol nad vso množično kulturno dejavnostjo (Gabrič 1995/96: 152).

⁹ Konec leta 1948 je podrobna navodila prireditve izdelal Emil Smasek, član vodstva Ljudske prosvete Slovenije (Gabrič 1997: 119).

nastop dedka Mraza, ki otroke nagovori in jih obdari z enakimi darili, pionirske odrede in krožke pa s kolektivnimi darili. Opozorjeno je bilo tudi, da je treba z nakupom igrač za darila pohiteti, saj so v prejšnjih letih v trgovinah pošle že pred miklavževim (Gabrič 1997: 115). Izvršilni odbor Ljudske prosvete je nadzoroval priprave, da bi praznovanje novoletne jelke postalo množično in »*da bi sleherni otrok v Sloveniji doživel tako vesele in radostne ure kakor leto pred tem ljubljanski otroci*« (Smasek 1950: 548).

108

V skrbi za »primeren« program je Ljudska prosveta Slovenije v začetku decembra 1948 za potrebe dramskih skupin izdala iz ruščine prevedeno igrico Marije Šurinove *Dedek Mraz*, besedilo lutkovne predstave in zbirko ugank o narodnoosvobodilnem boju. Poleg nastopa dedka Mraza so kot najpomembnejša dela sporeda navedli partizanski kotiček (kjer naj bi člani Zveze borcev in oficirji z orožjem v roki otrokom pripovedovali o vojnih dogodivščinah) in ugankarski kotiček (kjer naj bi otroci za pravilne odgovore v zvezi z narodno-osvobodilno borbo dobili darilca). Ponujali so tudi možnost vključevanja plesnih in telovadnih nastopov, glasbenih in zabavnih točk, predvajanje otroških filmov, pravljčni kotiček in pionirsko sobo (Gabrič 1997: 116). Navodila so poslali vsem okrajnim ljudskoprosvetnim svetom in bdeli nad potekom priprav s ciljem, da bi praznovanje postalo množično. Izvršilni odbor Ljudske prosvete Slovenije je predlagal, da za organiziranje novoletne jelke poskrbijo pripravljalni odbori oz. štabi, ki jih vodijo ljudskoprosvetni sveti ob sodelovanju množičnih organizacij, kulturnih in prosvetnih delavcev, podjetij in ustanov (Smasek 1950: 548).

Kot najbolj idealne organizatorke praznika so bile od konca leta 1948 s strani nove oblasti prepoznane aktivistke Antifašistične fronte žensk (AFŽ), ki so veljale za najmanj spolitizirano množično organizacijo, ki je skrbela za reševanje številnih praktičnih življenjskih problemov, še posebej pa za otroke (primerjaj Sklevicky 1988: 60). Vsaj do leta 1952, ko je bila ustanovljena Zveza prijateljev mladine, v nekaterih krajih, kjer še ni začela delovati, pa tudi dlje, so članice AFŽ vsak konec leta veliko pozornosti posvečale pripravam na organizacijo novoletne jelke (Jeraj 2005: 115).

Konec leta 1948 so bili v številnih krajih organizirani »pripravljalni štabi za novoletno jelko«, ki so s pomočjo sindikalnih podružnic, zadrug, ustanov, podjetij, množičnih organizacij (še posebej AFŽ) začeli s pripravami na novoletno jelko. Večja praznovanja so organizirali v mestih, mnogo težja pa je bila organizacija v manjših krajih in vaseh. V časopisju so pogosto objavljali sezname darovalcev in podarjene vsote denarja in materiala,¹⁰ pisali pa so tudi o tistih, »*ki mislijo samo nase, pri katerih niso tovarišice [članice AFŽ] le samo zaman trkale na njihova srca, ampak so morale požreti marsikatero pikro*«. ¹¹

Ker je bil leta 1948 velik poudarek na krepitvi pionirske organizacije, so bila poleg množičnega obdarovanja otrok s pogostitvijo uvedena tudi kolektivna obdarovanja pionirskih odredov. Ponekod so bili predstavniki pionirskih odredov

¹⁰ Npr. za prireditev novoletne jelke v Grajeni so tamkajšnje žene decembra 1948 zbrale 1505 dinarjev, 103 jajca in 18 kg moke, najbolj velikodušne darovalke pa so bile poimensko navedene v časopisu (*Naše delo* 2, 1949, št. 1, str. 1).

¹¹ *Celjski tednik* 2, 1949, št. 3, str. 2.

iz manjših krajev vabljeni na praznovanja v večje kraje, kjer so dobili kolektivna darila za svoje odrede (Smasek 1950: 548). V Mariboru so leta 1948/49 praznovali tri dni pod vodstvom posebnega štaba mestnega komiteja Komunistične partije, ki je poskrbel za kilogram sladkarij za vsakega otroka, tovarne, podjetja in tehniške šole pa so prispevali igrače in druga, bolj praktična darila (Gabrič 1997: 117).

Poleg pionirjev in pionirskih odredov so začeli obdarovati tudi predšolske otroke (ki so na praznovanja prihajali z mamami), otroke v vrtcih in bolnišnicah. Praznovanja novoletne jelke so se začela v domovih za ostarele, uvedena so bila (dodatna) obdarovanja socialno ogroženih otrok, največkrat z oblačili in obutvijo (Smasek 1950: 549–550) in otrok s posebnimi potrebami. Delovni kolektiv Litostroja je npr. na silvestrovo priredil novoletno jelko z obdaritvijo v Zavodu za slepo mladino v Ljubljani, kjer so otroke obiskali in obdarovali tudi zastopniki invalidske organizacije, ministrstva za komunalne zadeve in ministrstva za prosveto.¹² Tudi v naslednjih letih se je nadaljevalo obdarovanje socialno ogroženih otrok in onemoglih starih ljudi (npr. S. 1949: 2; J. J. 1950: 3). Okrajni odbori Zveze borcev so obdarovali (največkrat z oblačili, obutvijo in sladkarijami) vojne sirote, otroke padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja (npr. BŽ. 1950: 3; P. 1951: 2). V začetku 50. let so začeli za obdarovanje (predvsem socialno šibkih otrok in otrok s posebnimi potrebami) skrbeti tudi slovenski izseljenci v Ameriki – zelo aktivno je bilo Društvo Progresivnih Slovenk Amerike, ki je leta 1951 pozvalo vse Slovenke in Slovence po Ameriki, da prispevajo za obdarovanje slovenskih podeželskih otrok.¹³

Obisk dedka Mraza v Zavodu za slepo mladino v Ljubljani 31. decembra 1949
(foto: Vlastja Simončič, Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije)

¹² *Slovenski poročevalec* 10, 1949, št. 2, str. 3.

¹³ *Enakopravnost* 34, 1951, št. 212, str. 3.

V letu 1948/49 je bilo po podatkih »uvajalcev« (ki pa jim ne gre povsem zaupati) v Sloveniji organiziranih nad 1000 praznovanj novoletne jelke, ki naj bi zajela približno 90 odstotkov predšolskih in šolskih otrok v mestih in na podeželju (Smasek 1950: 548). Poleg sporeda, ki je bil zasnovan na izkušnjah ljubljanske novoletne jelke iz prejšnjega leta, so v posameznih krajih nastajali tudi novi vsebinski poudarki in razne nove oblike. Začel se je uveljavljati tudi dedek Mraz, predvsem kot osrednji pravljичni lik v igri Marije Šurinove *Dedek Mraz*, ki pa je zaradi prepozne distribucije v vseh krajih niso mogli izvesti (Gabrič 1997: 117). Ponekod je dedek Mraz v Sloveniji že v prvem letu pridobil »domače značilnosti«, tako npr. v Celju, kjer se je dekoracija osrednje prireditve navdihovala v »slovenski narodni ornamentiki« in »*dedek Mraz v kučni in kozuhu je bil videti, kakor da bi stopil z Gasparijeve slike*« (Smasek 1950: 548).

110

Največje prireditve novoletne jelke 1948/49 so potekale v Ljubljani, Mariboru in Celju. V Ljubljani je praznovanje organiziral Mestni odbor OF. Pionirji so dedka Mraza na silvestrovo nestrpno pričakovali na Kongresnem trgu, kamor se je pripeljal na okrašenih saneh v spremstvu palčkov ter Janka in Metke z medvedi. Pozdravil je pionirje in jim čestital k novemu letu 1949, Janko in Metka ter palčki pa so otrokom delili jabolka in sladkarije. V eni od postavljenih lesenih hišic so fantiči z žogami zbijali cilindre z glav lutk, močno podobnih Churchillu, Trumanu, De Gauleu ... in za nagrado za zbito glavo dobili jabolka. Zabavali so se tudi na vrtiljaku.¹⁴ Prireditve se je udeležilo več tisoč otrok, med katere so razdelili več kot 1000 kg piškotov, 9000 kg bombonov, 350 kg medenjakov in 750 kg klobas (Gabrič 1997: 117). Od 1. do 3. januarja 1949 so potekala praznovanja novoletne jelke z obdarovanjem za pionirske odrede, ki so jih pripravile ljubljanske tovarne in drugi kolektivi. Litostroj je npr. 1. januarja v tovarni sprejel pionirski odred Slavka Šlandra, dan kasneje pa odred Toneta Tomšiča.¹⁵

Ko so organizatorji analizirali novoletno jelko 1948/49, so ugotovili, da je bila uspešna predvsem v krajih, kjer so nad izvajanjem bdeli komiteji KP, kot npr. v Ljubljani, Mariboru, Celju ..., v nekaterih krajih pa so jo izvedli šele po intervenciji tamkajšnjih partijskih komitejev. Kot neprimerna so ocenili praznovanja, ki niso vključevala tudi predšolskih otrok. V večini programov sta bila partizanski in ugankarski kotiček, priljubljen pa je bil tudi pravljичni kotiček. Med težavami pri organizaciji so omenjali pomanjkanje denarja za nakup daril in nesodelovanje nekaterih pri zbiralnih akcijah, prehladen odnos do otrok tam, kjer so novoletno jelko organizirali le zaradi »direktiv«, prevelik poudarek na obdarovanju in premajhen na programu ter premalo sproščena praznovanja (Gabrič 1997: 116–117, 119).

»Sproščeno in polno ljubezni do otrok«

Za praznovanje novoletne jelke 1949/50 ni bilo izdelanih nobenih formalnih navodil »od zgoraj«, so se pa priprave začele bolj zgodaj. Leta 1949 je bila v Beogradu

¹⁴ *Slovenski poročevalec* 10, 1949, št. 2, str. 3.

¹⁵ *Slovenski poročevalec* 9, 1948, št. 310, str. 5.

na Ministrstvu za znanost in kulturo FLRJ konferenca o novoletni jelki, kjer so med drugim ugotovili, da je dedek Mraz primeren predvsem za obdarovanje cicibanov, za pionirje pa naj bi bile primernejše osebe iz resničnega življenja, kar so marsikje po Sloveniji razumeli kot prepoved dedka Mraza, zato so ga na veliko razočaranje otrok nadomeščali z »resničnimi« osebami (Smasek 1950: 550). »*V rudarskih revirjih jih je [dedek Mraz] pozdravil oblečen v rudarja udarnika, na vasi kot zadružnik, ki je pripeljal zvrhan voz daril, v Litostraju so jih sprejeli livarji in drugi železarji udarniki in novatorji /.../ Drugje zopet jih je pozdravil mornar ali pilot, /.../ ali v podobi gorenjskega očanca, dolenskega dobrovoljčka, šegavega Ribničanja.*«¹⁶ Za naslovnico 4. (decembrske) številke otroške revije *Ciciban* 1949–50 pa je slikar Janez Vidic (1923–1996) kljub vsemu upodobil dedka Mraza v kmečkem kožuhu, s polhovko na glavi, z vrečo daril v rokah in obdanega s pionirji.¹⁷

Množična praznovanja novoletne jelke, na katerih so večinoma obdarovali otroke, stare do 14 let, so organizirali v večjih slovenskih mestih. Eno od najbolje organiziranih novoletnih jelk naj bi imeli v Celju, kjer je bilo obdarovanih 5240 otrok.¹⁸ Nekatera podjetja in druge ustanove so začeli poleg prispevkov za množična obdarovanja organizirati novoletne jelke z obdarovanjem otrok svojih zaposlenih (npr. U. R. 1951: 2), kar sprva ni bilo povsem sprejemljivo (npr. On. 1950: 3), vendar se je v naslednjih letih vse bolj uveljavljalo.

V Ljubljani je dedek Mraz obiskal sindikalne podružnice, pionirske odrede in terene¹⁹, kjer se je pojavljal tudi kot partizan, delavec – udarnik, železnikar, mornar, pilot ... in otrokom razlagal tudi o bistvu in ciljih socialistične domovine.²⁰ Obdarovanih je bilo več kot 26.000 pionirjev, organizacijo novoletnih praznovanj pa so s finančno podporo omogočile sindikalne podružnice. 31. decembra zvečer pa so šli pionirji in cicibani iz Ljubljane v svečano okrašen Tivoli, kjer je bila postavljena pravljlična vas, v kateri je domoval tudi dedek Mraz, ki je otrokom prinesel pozdrave od samega maršala Tita. V lesenih hišicah so domovali pravljlični junaki Janko in Metka, škrtati, žabe in druga pravljlična bitja. Sredi tivolskih smrek je bilo partizansko taborišče, kjer so si lahko pionirji ogledali življenje borcev med vojno. Najživahneje pa je bilo na igrišču ob tivolskem ribniku z vrtiljakom in toboganom. Na odrih so nastopali profesionalni kotalkarji in cirkusanti, na ribniku je bil velik splav z žabami, škrtati, vilami in povodnim možem, okoli splava pa so krožili veliki leseni labodi. Igrišče je bilo razsvetljeno z umetnimi ognji, žarometi in raketami, nad igriščem je bila velika goreča podoba Maršala Tita. Prireditev v Tivoliju je obiskalo nad 20.000 pionirjev, cicibanov in odraslih.²¹

¹⁶ *Enakopravnost* 33, 1950, št. 45, str. 2.

¹⁷ Revijo je začela Mladinska knjiga izdajati leta 1945. Za podatek o avtorju naslovnice se zahvaljujem univ. dipl. umetnostni zgodovinariki Aini Šmid.

¹⁸ *Celjski tednik* 3, 1950, št. 5, str. 1.

¹⁹ Del mreže ozemeljskih enot z odbori, ki so na terenu predstavljali OF. Odbori so se delili na pokrajinske (za Štajersko, Gorenjsko, Primorsko in Koroško), okrožne, okrajne ali rajonske in terenske ali krajevne odbore.

²⁰ *Slovenski poročevalec* 11, 1950, št. 1, str. 5.

²¹ *Slovenski poročevalec* 11, 1950, št. 2, str. 3.

Po oceni Emila Smaska se je praznovanje novoletne jelke v Sloveniji v letu 1949/50 bolj »sprostilo«, organizatorji so »s prizadevnostjo in ljubeznijo pripravljali to praznovanje otrokom. Ljubezen do otrok je vzbudila iznajdljivost, ki je privedla do najbolj pestrih oblik praznovanja« (Smasek 1950: 550–551). Da bi bil program lahko kvalitetnejši, so se manjši kraji pri organiziranju novoletne jelke združevali, ljudskoprosvetna društva in sindikalne podružnice v večjih, predvsem industrijskih krajih pa so s programom in darili poskrbeli tudi za otroke v manjših odročnih vaseh, kar naj bi vplivalo na »prave prijateljske odnose med delavci in kmeti« /.../ Osebna zavzetost pri organizaciji pa naj bi bil dokaz, »da je Novoletna jelka kot socialistični otroški praznik v kratkem času postala bistven sestavni del življenja naših otrok in nas samih, da je izraz novega odnosa do naših otrok – bodočih graditeljev socializma« (Smasek 1950: 551).

Praznovanja v času varčevalnih ukrepov

Praznovanje novoletne jelke 1950/51 je bilo zaradi splošnih varčevalnih ukrepov, ki so bili posledica prekinitve gospodarskega sodelovanja med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo, še posebej zahtevno, zato je Zvezna vlada zagotovila brezplačne pakete s piškoti in bomboni za otroke, ki so uživali zagotovljeno preskrbo, živeli v socialnih zavodih in na podeželju, še posebej pa so poskrbeli za vojne sirote in otroke vojnih invalidov. Predšolski otroci iz mest naj bi praznovali novoletno jelko v podjetjih, kjer so zaposleni njihovi starši, šolarji v pionirskih odredih, v republiških središčih in večjih industrijskih krajih naj bi bile osrednje proslave za najboljše pionirje.²² Predlagano je bilo, da se v večjih krajih poleg centralnega praznovanja organizira tudi več manjših, ki bi jih pripravili posamezni tereni, društva, sindikalne organizacije, razni delovni kolektivi pa tudi starši. Zaradi varčevalnih ukrepov naj bi se poudarek z obdaritev (te sicer niso bile prepovedane) prenesel na vsebino praznovanja, ki »mora biti dan toplega in sproščenega veselja za vse naše otroke« (V. C. 1950: 4), saj so izkušnje pokazale, da je »jelka uspela doslej najlepše tam, kjer smo se znali otresti nadležnega poučevanja otrok tako v jeziku šole kot v jeziku slabega množičnega sestanka« (HP 1950: 3). Novoletno jelko naj bi obiskali otroci, stari od 3 do 14 let, zato so se nekateri spraševali, ali ne bi bilo smiselno organizirati ločenih praznovanj za predšolske in šolske otroke.²³

V Mariboru je za organizacijo praznovanja, ki je poleg centralne prireditve potekalo tudi v tovarnah, podjetjih, ustanovah, rajonih in na terenih, poskrbel Mestni odbor OF, mariborski radio je imel posebne oddaje za pionirje, prazniku pa so prilagodili programe tudi gledališče in kinematografi.²⁴ V nekaterih mestih, kjer so bila prej velika množična praznovanja, so bili tokrat skromnejši in so praznovanja prenesli na posamezne terene, tako npr. v Celju (M. F. 1950: 4). V krajih, kjer niso uspeli zbrati denarja in drugih sredstev za obdarovanje otrok,

²² *Ljudska pravica* 12, 1950, št. 302, str. 3; št. 308, str. 3.

²³ *Slovenski poročevalec* 11, 1950, št. 293, str. 2.

²⁴ *Ljudska pravica* 12, 1950, št. 300, str. 5.

novoletne jelke sploh niso organizirali,²⁵ nekateri v mestih živeči otroci pa so bili kljub varčevalnim ukrepom obdarjeni tudi večkrat: v očetovi službi, v mamiini službi in še na terenski prireditvi (npr. MSB. 1951: 3). Ker so v manjših krajih, kjer so za program v veliki meri skrbeli učitelji, vključevali tudi šolarje, se je začelo zastavljati vprašanje, kdo naj poskrbi za izvajanje programa, pri čemer je bilo poudarjeno: »*Otrok naj se ta dan razveseli in ne muči. Otrok naj ve, da je to njegov dan, ko samo uživa, dobiva, se veseli in ne čuti nobene zapreke. Če pa le ne gre drugače, potem naj bodo večji otroci gostitelji mlajših*« (Drežec 1950: 3).

Priprave na praznovanje novoletne jelke v Ljubljani je začel starešinski svet Zveze pionirjev (HP 1950: 3), sodelovalo pa je okrajno poverjenišvo za prosveto in članice AFŽ. Cicibani in pionirji so praznovali »svoj *veliki in lahko rečemo že tradicionalni praznik*«²⁶, za program pa so poskrbele množične organizacije, pionirski sveti in kulturna društva. Praznovanja so bila zelo številna in so potekala po terenih in sindikalnih podružnicah. Večina programa je bila 31. decembra in 1. januarja izvedena v veliki Unionski dvorani in v številnih manjših dvoranh na različnih lokacijah, 30. in 31. decembra pa so bile filmske predstave, gledališke predstave in koncerti, pri katerih so sodelovali tudi filharmoniki in ljubljanska gledališča.²⁷

Obisk dedka Mraza v Domu igre in dela Center v Ljubljani 31. decembra 1951
(foto: Vlastja Simončič, Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije)

Tudi v letu 1951/52 so zaradi varčevanja množična praznovanja novoletne jelke opuščali, bili pa sta izvedeni v Ljubljani in Mariboru. Spraševali so se, če so tovrstna

²⁵ *Slovenski poročevalec* 11, 1950, št. 279, str. 2.

²⁶ *Ljudska pravica* 12, 1950, št. 311, str. 3.

²⁷ *Slovenski poročevalec* 11, 1950, št. 307, str. 6.

praznovanja še potrebna. Medtem ko se je nekaterim še vedno zdela pomembna »ideološka vrednost [množičnih] *centralnih proslav Novoletne jelke*« (S. A. 1951: 2), so drugi videli v njih le nekakšno »pot, da se je praznovanje Novoletne jelke pri ljudeh že močno udomačilo«,²⁸ zato se jim niso zdela več potrebna. Zastavljalo se je tudi vprašanje, ali je bolj smiselno omejene količine denarja, ki so bile na voljo, porabiti za množična obdarovanja vseh otrok ali pripraviti bogatejša darila za socialno ogrožene otroke. Pojavljala so se prva razmišljanja o razmerju med množičnimi centralnimi praznovanji (kjer so enotno obdarjeni vsi otroci) in praznovanji v družinskem krogu (kjer so darila odvisna od socialnega statusa družine). Tovrstni razmisleki so že nekoliko nakazovali novo smer v razvoju praznovanj – praznovanja novoletne jelke (tudi) kot družinskega praznika (npr. J. K. 1951: 5).

114

V času varčevalnih ukrepov, postopne komercializacije praznovanja²⁹ in (tihe) napovedi prenosa praznovanja in obdarovanja otrok v družinski krog so se konec leta 1951 prvič pojavili novoletni sejmi. V Kopru so npr. mestna trgovska podjetja organizirala tridnevni otroški sejem, kjer so prodajali šolske potrebščine, igrače in drugo blago s 30-odstotnim popustom.³⁰ V Ljubljani, kjer je praznovanje še vedno organiziral Mestni odbor OF, je bil novoletni sejem od 26. do 31. decembra 1951 na Cankarjevi cesti, kjer so ljubljanska trgovska podjetja na stojnicah prodajala svoje blago, ki so ga meščani kupovali za darila otrokom. Vse dni je na sejem popoldne prihajal dedek Mraz s spremstvom, Dramsko gledališče, Operno gledališče, Šentjakobsko gledališče, Lutkovno gledališče, Kulturno-umetniška društva in Kino Union pa so ponujali otrokom prilagojen plačljiv in brezplačen program.³¹ Prireditve so bile tudi na terenih, v šolah, vrtcih, raznih ustanovah in po podjetjih. Dedek Mraz je v Ljubljani, kjer je bilo več kot 200 prireditev, obdaril od 20.000 do 25.000 otrok.³²

Prvi sprevod in razglednice dedka Mraza, praznovanje v vsako družino

V letu 1952 so začela organizacijo novoletne jelke po Sloveniji prevzemati Društva prijateljev mladine, kjer jih (še) ni bilo, pa frontne organizacije, krajevna društva in šole (Cvetko 1953a: 9). Po zgledu nekaterih srednjih šol iz prejšnjega leta je bilo zaželeno, da bi se praznovanje razširilo na vse srednje šole (med mladino med 14. in 18. letom starosti), kar naj bi bilo še posebej pomembno za vajeniško mladino, saj bi prispevalo k »*njeni rasti v zavednega socialističnega delovnega človeka.*«³³

Novoletne sejme so po ljubljanskem zgledu organizirali tudi v drugih krajih, še posebno v industrijskih središčih, tako npr. v Mariboru, Kranju³⁴ in Novem

²⁸ *Savinjski vestnik* 4, 1951, št. 50, str. 1.

²⁹ V časopisju so se začeli pojavljati reklamni oglasi za novoletna darila za otroke, prodajalci so začeli krasiti izložbena okna trgovin ...

³⁰ *Slovenski Jadran* 1, 1952, št. 1, str. 2; *Primorski dnevnik* 6, 1951, št. 1996, str. 2.

³¹ *Slovenski poročevalec* 12, 1951, št. 299, str. 5.

³² *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 5, str. 5.

³³ *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 290, str. 4.

³⁴ *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 290, str. 4.

mestu.³⁵ Ponekod so organizirali sejme, kjer naj bi si otroci sami kupovali zelena darila. Tako je bil npr. v Celju od 27. do 30. decembra 1952 vsako popoldne otroški sejem, kjer so bile igrače tako poceni, da so si jih lahko otroci kupili s svojimi prihranki, tja pa je vsak dan prihajal tudi dedek Mraz.³⁶ Sejem, kjer so otroci lahko sami izbirali in kupovali, je bil organiziran tudi v Šoštanjju.³⁷

V Ljubljani je bilo praznovanje novoletne jelke od 21. decembra, *»ko prihaja k nam tetka zima«*, pa do 31. decembra 1952 (Klanjšek 1952: 5). Ves čas praznovanja je bil novoletni sejem s pravljjično deželo na Cankarjevi cesti in Ajdovščini, kjer se je vsak dan oglašal dedek Mraz s spremstvom, ki je potoval tudi po Ljubljani in obiskoval cicibane in pionirje v vrtcih, šolah in v prazničnih dvoranah, kjer je otrokom voščil srečno novo leto. V času sejma je potekal otrokom prirejen program v gledališčih, kinu in lutkovnih gledališčih.³⁸ Otroška zabavišča so bila v Ljubljani ob sodelovanju Društva prijateljev mladine in pomoči oficirjev JLA, članov ljudske tehnike in strelcev postavljena v Emoni in v Domu JLA. Ob bolj *»tehnično«* usmerjeni prireditvi, kot so npr. krožeče reaktivno letalo ter avtomobili in železnica na električni pogon, so se lahko pionirji pomerili v streljanju z zračno puško, med jelkami v dvorani JLA pa so lahko prisluhnili pripovedim partizanov (Klanjšek 1952: 5). V kavarni Emona so pripravili zabavišče za otroke s filmskimi predstavami, otroškimi igrami, nastopi baletnikov in harmonikarjem.³⁹

23., 25. in 27. decembra 1952 je bil v Ljubljani prvi sprevod dedka Mraza, ki so ga napovedale fanfare, pripeljal pa se je na vozu, kot *»star, spoštljiv slovenski očak je s pipo v ustih ponosno sedel na pečini pod Triglavom«*, spremljale so ga plešoče snežinke in lutka, Rdeča kapica, zajčki, medved, lisica, volk, Sneguljčica s palčki, cigan z medvedom, Kecek z Mojco, Kosobrinom in Bedancem ter bela zima.⁴⁰ Kaže, da je bil sprevod zelo zanimiv tudi za odrasle, saj je bilo slišati pritožbe, da so *»odrasli ljudje otroke odpravili in jih ponekod skoraj pomečkali«* (Cvetko 1953b: 2).

Novoletne prireditve v Ljubljani so si ogledali tudi pionirji iz nekaterih drugih krajev, tako pionirji iz Novega mesta, Trbovelj in Hrastnika.⁴¹ Na povabilo Mestnega odbora AFŽ so prišli na tridnevni obisk tudi predstavniki otrok s slovenske Koroške, ki so si ogledali vsa novoletna otroška zabavišča, sprevod dedka Mraza in predstave za otroke, novoletno jelko pa so praznovali tudi pri družinah, pri katerih so bivali.⁴²

Poleg osrednje prireditve v Ljubljani so bila praznovanja s pogostitvami, programom in prihodom dedka Mraza organizirana tudi za pionirske odrede

³⁵ *Dolenjski list* 3, 1952, št. 51, str. 4.

³⁶ *Savinjski vestnik* 5, 1952, št. 51, str. 5.

³⁷ *Savinjski vestnik* 5, 1952, št. 51, str. 3.

³⁸ *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 300, str. 4.

³⁹ *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 300, str. 4.

⁴⁰ *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 304, str. 4.

⁴¹ *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 306, str. 4; *Dolenjski list* 4, 1953, št. 1, str. 7.

⁴² *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 308, str. 4.

in krožke, taborniške družine, otroške vrtce in druge skupine otrok, kjer so s programi sodelovala delavska kulturna društva Svoboda, telovadna društva Partizan ter cicibani in pionirji s svojimi nastopi (Klanjšek 1952: 5). Da bi »lahko naši pionirji čestitali Novo leto vsem svojim prijateljem in znancem«,⁴³ je Zveza prijateljev mladine v Ljubljani konec leta 1952 izdala tri voščilnice z Gasparijevimi upodobitvami dedka Mraza (Bogataj 2000: 84).

116

Dedek Mraz med ljubljanskimi otroki decembra 1952
(foto: Vlastja Simončič, Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Slovenije)

Sicer pa so konec leta 1952 v medijih potekale močne propagandne akcije s ciljem, da bi praznovanje novoletne jelke postalo tudi družinski praznik. 30. december je bil v Ljubljani določen za družinsko praznovanje novoletne jelke, ki naj bi ga praznovala cela družina, pod smrečico pa naj bi bila darila za otroke (Klanjšek 1952: 5). Med drugim so se sklicevali tudi na starše in delovne kolektive, ki bi si želeli praznovati skupaj z otroki. V časopisih so objavljali predloge v zvezi z načinom praznovanja in poudarjali njegov vzgojni pomen:

Praznovanje novoletne jelke v družini naj bo zato v resnici praznik naše družine. Naj bo praznik veselih in srečnih družin. Ob njem naj postane naša družina notranje močno povezana in trdna skupnost, srečna in zadovoljna osnovna celica naše velike socialistične skupnosti, iz katere nam rastejo srečni ljudje in dobri državljani. (V. C. 1952: 5)

Da bi bilo praznovanje še prijetnejše, naj bi poskrbele mame, ki »bodo napekle potice in svečano razpoloženje bo zajelo vsak dom z vsemi njihovimi prebivalci.

⁴³ Slovenski poročevalec 13, 1952, št. 305, str. 5.

*Stopnjevalo se bo vse do takrat, ko bodo zbrani zvečer ob jelki in bodo otroci dobili darila.*⁴⁴ V Mariboru, kjer je leta 1952 organizacijo novoletne jelke prevzela okrajna organizacija OF, so se celo predstavniki delovnih kolektivov zavezali, da bodo poskrbeli za to, da se bo novoletna jelka praznovala tudi v družini (Z. B. 1952: 4).

Ker so se z obdarovanjem otrok za novoletno jelko začeti ukvarjati (tudi) starši, so začeli v časopisju objavljati članke o primernih igračah oziroma darilih glede na spol in starost otrok (J. R. 1952: 4). Da bi se tako starši kot izdelovalci igrač podučili o primernih igračah, je mestna organizacija Društva prijateljev mladine s sodelovanjem pedagogov decembra 1952 v Ljubljani odprla razstavo igrač.⁴⁵

Obdarovanje otrok predvsem v družini

117

Tudi konec leta 1953 je bilo vloženega veliko truda v uvajanje in utrjevanje praznovanja novoletne jelke v družini, ki se ob novoletni jelki

zlije v prisrčno skupnost, v kateri otrok začuti vso skrb in ljubezen nas vseh, ki se trudimo, da bi otroku pripravili brezskrbno in lepo mladost. /.../ Družina pa ostane najlepši del praznovanja. To je tisti tihi in topel večer, ki ga bodo ponekod pripravili že 30. decembra, drugod pa na Silvestrovo, ko se bodo zbrali vsi domači. Takrat bodo zagorele svečke in rdeča zvezda na jelki bo zažarela v posebni lepoti. Pod jelko pa bodo darila /.../ (Cvetko 1953a: 9)

Ob močni propagandi za obdarovanje otrok predvsem v družini so organizirali praznovanja tudi na terenih, kjer naj bi obdarovali predvsem tiste otroke, ki jih ne bodo mogli starši, posebna skrb pa je bila namenjena partizanskim in drugim sirotam (V. C. 1953: 4).

Posebno obliko obdarovanja so organizirali za otroke v vrtcih in šolah v Portorožu, Luciji in Strunjanu, med katere je dedek Mraz razdelil bone, s katerimi so si lahko na novoletnem sejmu v Portorožu kupili, kar so želeli (Vir. 1953a: 10), v Kopru pa so pripravili starosti otrok prilagojene pakete, ki so jih razdelili na sejmu, kjer so sicer prodajala tamkajšnja podjetja (Vir. 1953b: 11). Na Ptujju so imeli novoletni sejem, ki ga je obiskoval tudi dedek Mraz,⁴⁶ v Celju pa so imeli 29. in 30. decembra 1953 spreved dedka Mraza v organizaciji Mestnega gledališča (Krašovec 1954: 3); prišli so si ga ogledat tudi otroci soške šole, ki so se ob tej priložnosti prvič peljali z avtobusom in bili prvič v Celju (V. F. D. 1954: 4).

V Ljubljani so se začela praznovanja v organizaciji Društva prijateljev mladine 21. decembra 1953. Tudi tokrat so organizirali novoletni sejem in kulturne prireditve za otroke, pri katerih so sodelovali mestna gledališča, lutkarji in kinematografi (Cvetko 1953a: 9). Novoletni sejem in gledališko predstavo so si na ekskurziji v Ljubljani ogledali tudi trziški gimnazijci.⁴⁷ Organizator osrednje prireditve je bil

⁴⁴ *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 290, str. 4.

⁴⁵ *Slovenski poročevalec* 13, 1952, št. 290, str. 4; št. 293, str. 4.

⁴⁶ *Ptujski tednik* 7, 1954, št. 2, str. 2; št. 49, str. 1.

⁴⁷ *Trziški vestnik* 3, 1954, št. 1, str. 4.

Zvone Miklavčič,⁴⁸ dedek Mraz pa naj bi se v mesto izpod Krima pripeljal po Ljubljani (Cvetko 1953a: 9), vendar tega niso izvedli, ker je bilo prenevarno za otroke. Tako se je dedek Mraz spet pripeljal izpod Kraljestva zlatoroga. Sprevod vozov je krenil od železniške postaje po Miklošičevi cesti do Prešernovega trga, kjer je bil izveden cirkuški program z različnimi živalmi, tudi slonom in kamelo, ter balet. V sprevodu so bili še Snežna kraljica, kralj Matjaž, snežaki in drugi. Na Tromostovju je iz okrašenih stolpov v Ljubljano bruhal ogenj (V. C. 1953: 4). V številnih ljubljanskih šolah so v sodelovanju s tereni in šolskimi odbori novoletno jelko praznovali v vseh razredih, v vsak razred pa je prišel dedek Mraz, ki se je pogovoril z učenci in jih pogostil ali obdaril (V. C. 1954: 2).

Novoletna jelka naj postane tudi praznik odraslih

Zveza Društev prijateljev mladine je konec leta 1954 poskrbela za obdaritev otrok zlasti v bolnišnicah, okrevališčih in zdraviščih. Zastopniki okrajnih odborov Društva prijateljev mladine so tudi sklenili, da bo dedek Mraz obdaroval predvsem najboljše pionirske krožke, telovadne skupine in najmarljivejše razrede. Spodbujali so obdarovanje s knjigami kot osnovo novim pionirskim, mladinskim in šolskim knjižnicam. Individualno obdarovanje naj bi bilo v manjšini, prevzele naj bi ga predvsem družine. (V. C. 1954: 2)

Nadaljevala se je kampanja za uvajanje praznovanja novoletne jelke v vse družine, pri čemer se je ideja obdarovanja z otrok razširila na vse družinske člane. Za obdarovanje vseh družinskih članov naj bi poskrbele predvsem ženske, ki naj bi darila kupile s »*prihranjenim denarjem, ko smo se med letom odrekale kaki zabavi ali ne preveč potrebnemu priboljšku*« (V. K. 1954: 7). Poleg obdarovanja otrok s strani staršev je omenjena tudi možnost, da otroci obdarujejo starše in da se v praznovanje vključijo bližnji sorodniki in prijatelji (V. C. 1954: 2).

Decembra 1954 so imeli prvič sprevo dedka Mraza v Koprno, Izoli, Portorožu, Piranu, Dekanijah, Škofijah in Sečoveljah.⁴⁹ V Ljubljani je bil sprevod dedka Mraza od 27. do 31. decembra. Začel se je na Vegovi ulici, šel prek Trga republike na Slovensko cesto, po Masarykovi do Miklošičeve, od tam do Prešernovega trga in nazaj na Vegovo.⁵⁰ Spremljali so ga Snežna kraljica, snežinke, medvedki, zajčki, godba, cirkus z živalmi in palčki. Pred Prešernovim spomenikom so njegov prihod naznanili trobentači, z gradu so zabobneli topovski streli in po zraku so švigale rakete, dedek Mraz je nagovoril otroke, njegovo spremstvo pa je ob zvokih godbe zaplesalo.⁵¹

Od 25. do 30. decembra 1954 je bil na Trgu republike novoletni sejem, na katerem so predvajali tudi otroške filme in risanke⁵² ter prodajali slaščice, sadje

⁴⁸ Od leta 1946 poverjenik za kulturo in umetnost Mestnega ljudskega odbora Ljubljana (Šorn 1968: 59).

⁴⁹ *Slovenski Jadran* 3, 1954, št. 53, str. 11.

⁵⁰ *Slovenski poročevalec* 15, 1954, št. 300, str. 2.

⁵¹ *Slovenski poročevalec* 15, 1954, št. 303, str. 2.

⁵² *Slovenski poročevalec* 15, 1954, št. 300, str. 2.

in igrače (V. Š. 1954: 4). Centralni zabaviščni prostori za otroke so bili v prostorih Slovenske filharmonije, v Domu železničarjev, v Domu Partizana v Zgornji Šiški, Mostah in na Taboru, v Domu SZDL Krim in prostorih Društva prijateljev mladine na Zarnikovi ulici. Mestno gledališče ljubljansko, Drama, Šentjakobsko gledališče ter kinematografa Komuna in Union so imeli posebne plačljive sporede za otroke. Posamična Društva prijateljev mladine so imela tudi posebne programe za pionirje in cicibane s svojega območja.⁵³

Sklep

Praznovanje novoletne jelke z dedkom Mrazom se je v prvih letih oblikovalo sprva predvsem na osnovi napotkov »od zgoraj«, kaj hitro pa je dobivalo tudi neštete različice, prilagojene možnostim lokalnega okolja in je bilo tudi plod tistih, ki so bili hote ali nehoti vpleteni v pripravo praznovanja. Pri uvajanju novosti je bilo najlažje organizatorjem v Ljubljani, ki so bili pri pripravah povezani z »višjimi instancami«, medtem ko so bile »novosti« v drugih krajih lahko pohvaljene ali grajane. Le v nekaj letih se je praznovanje, sprva namenjeno pionirjem, razširilo tudi na predšolske otroke in deloma na srednješolce, z obdarovanjem socialno ogroženih otrok, otrok s posebnimi potrebami in ostarelih pa je dobilo tudi socialno noto.

Prve množične prireditve s posebej za to priložnost ustvarjenim »čarobnim svetom«, ki naj bi si ga otroci zapomnili za vse življenje, so bile seveda fascinantne. Socialistična domovina naj bi otrokom pripravila veselje, kakršnega prej nikoli niso doživeli, in tako prispevala k pozabi težke preteklosti (K. J. 1950: 3). Seveda pa so imele tudi druge cilje. S predstavitvami življenja partizanov in z razgovori o temah, kot so npr. narodno-osvobodilna vojna, Tito in ljubezen do domovine, so imele prireditve tudi velik vzgojni pomen (S. A. 1951: 2). Novoletna jelka otrokom »poleg veselja, ki jim ga pripravi, *krepi čut za skupnost in podpira njihovo zavest povezanosti z našim novim življenjem*«. ⁵⁴ Organiziranje novoletne jelke v času graditve socializma naj bi bilo »*viden izraz ljubezni do otrok socialistične Jugoslavije*«, ⁵⁵ ki jo kažejo delovni ljudje, ljudska oblast in partija do najmlajših, ⁵⁶ s čimer so sporočali mladim, da so pripravljeni storiti vse za njihovo srečnejšo bodočnost. V prvih letih so organizacijo novoletne jelke povezovali tudi z izpolnjevanjem planov petletke, ki so ga delavci praznovali konec leta, učenci pa s tekmovanji v učenju, disciplini, dvigu šolskega obiska in podobnim.⁵⁷

Med razlogi za uvedbo novoletne jelke je oblast navajala tudi darila, ki so bila v času, ko sta jih prinašala Miklavž in Božiček, odvisna od premožnosti staršev, dedek Mraz pa vse otroke obdaruje enako in je za razliko od Miklavža, ob katerem

⁵³ Slovenski poročevalec 15, 1954, št. 300, str. 2.

⁵⁴ Celjski tednik 2, 1949, št. 52, str. 3.

⁵⁵ Celjski tednik 2, 1949, št. 52, str. 3.

⁵⁶ Celjski tednik 2, 1949, št. 2, str. 2.

⁵⁷ Celjski tednik 3, 1950, št. 1, str. 1.

so parkeljni strašili otroke, do otrok prijazen (J. R. 1952: 4; A. A. 1950: 4). Nov praznik naj bi odpravil misticizem in laži, povezane z Miklavžem, in miklavževo nadomestil z naprednejšim praznikom.⁵⁸ Dedek Mraz, ki so ga njegovi nasprotniki imenovali tudi rdeči Miklavž, pa je začel spreminjati svoj »pravični« obraz, ko se je novoletno obdarovanje začelo prenašati v družinski krog, kjer so (spet) prišle do izraza socialne razlike.

120

Poleg centralnih množičnih praznovanj so se kaj hitro začele razvijati tudi druge oblike, seveda pa so bile bistvene razlike med praznovanji v večjih mestih in npr. v odročnih vaseh. Organizacija praznovanj v povojnih razmerah je zahtevala velik angažma številnih posameznikov, organizacij, tovarn, ustanov in drugih tako pri zbiranju prispevkov (v denarju ali materialu) za darila in pogostitve kot tudi pri organizaciji programa. Kaže, da je nova oblast lahko praznovanje novoletne jelke relativno hitro uvedla v okolja in ustanove, kjer je imela vzpostavljene svoje mehanizme (tereni, šole, vrtci ...), težje pa ga je bilo vključiti v družinski krog. Tisti, ki novega praznovanja niso podpirali, ker jim je bilo vsiljeno in jim je onemogočalo javno praznovanje prejšnjih praznikov, so (skrivoma) »prejšnje« praznovali predvsem v družini, če pa so po službeni dolžnosti morali sodelovati pri organizaciji javnega praznovanja, »so vsa zadeva sprejeli kot ukaz ter sodelovali samo zato, da ne bi bilo eventualnih konsekvenc« (Krašovec 1954: 3).

Čeprav so se »organizatorji« sprva zelo trudili, da bi se praznovanje novoletne jelke kar se da razlikovalo od prejšnjih miklavževih in božičnih praznovanj, so se kmalu začeli pojavljati elementi, ki so jih ljudje poznali od prej, le da so bili nekoliko drugače poimenovani. Tako so npr. novoletni sejmi spominjali na predvojne miklavževe (Kuret 1989: 227–228; Ovsec 2000: 40–43) oziroma božične sejme.⁵⁹ Zelo podobna miklavževanju je bila npr. novoletna jelka za otroke zaposlenih na eni od pošt na Ptuj 1. januarja 1953, kjer je dedek Mraz iz debele knjige bral imena otrok in imel za vsakega pripravljeno tudi kakšno pripombo, otroci pa so se za prejeta darila oddolžili z deklamacijami in petjem ljudskih pesmic (K. V. 1953: 3). Podobnosti so bile vidne tudi v datumih praznovanj: če se je sprva praznovanje novoletne jelke začelo na silvestrovo, se je kasneje začetek vse bolj premikal proti božiču.

Praznovanje, ki se je v začetku 50. letih nekoliko začelo otesati ideologije in politizacije (Gabrič 1997: 121), se je v vseh svojih različicah vse bolj uveljavljalo in do leta 1954 naj bi se »praznovanje novoletne jelke z dedkom Mrazom pri nas že toliko utrdilo in dobilo tako pester zunanji izraz«, da kakšnih posebnih novosti z izjemo krajev, ki so zaostajali za drugimi, ni bilo pričakovati (V. C. 1954: 2). Do leta 1957 so bile najbolj uveljavljene in »domače« oblike praznovanja novoletne jelke »sprevod dedka Mraza po ulicah, prihod dedka Mraza v tovarne, ustanove, šole, krasitev novoletne jelke po domovih itd.« (Dedek Mraz 1957: 1). Spremenil se je tudi poudarek praznovanja – če se je sprva govorilo o praznovanju novoletne jelke, je vse bolj v ospredje stopal dedek Mraz, na kar med drugim kaže tudi knjižica *Dedek mraz prihaja ...*, ki jo je leta 1957 v Ljubljani izdalo Društvo prijateljev

⁵⁸ *Dolenjski list* 3, 1952, št. 49, str. 8.

⁵⁹ Npr. *Tribuna* 2, 1953, št. 4, str. 5.

mladine. Namenjena je bila predvsem iskanju primernih oblik praznovanja prihoda dedka Mraza za predšolske otroke in je temeljila na eksperimentalni predstavi ob prihodu dedka Mraza v Mladinskem gledališču v Ljubljani leta 1956. Knjižica obsega tekstovno in notno gradivo, uporabno za prireditelje praznovanja dedka Mraza, dodane pa so še skice kostumov, scenskih elementov, okraskov in podobno (Dedek Mraz 1957: 1).

V socializmu izoblikovano praznovanje novoletne jelke s prihodom dedka Mraza je do osemdesetih let 20. stoletja vsaj na javnih mestih nadomeščalo miklavževanje⁶⁰ in praznovanje božiča. Na ljubljanskih ulicah se je Miklavž s spremstvom pojavil spet leta 1989, Miklavžev sejem pa leta 1992 (Ovsec 2000: 52). Miklavževe sejme in sprevide po spremembi družbenega sistema organizirajo tudi v drugih večjih slovenskih mestih, zelo živi pa so Miklavževi obhodi v številnih manjših krajih. Leta 1986 je Jože Smole kot predstavnik komunistične oblasti omogočil takratnemu ljubljanskemu metropolitu Alojziju Šuštarju, da je po radiu in televiziji izrekel božično voščilo, leta 1989 pa je božič prvič po letu 1952 spet postal dela prost dan (Šega 2001: 110). »Nevidnega« Božička ali Jezuščka, ki je pred drugo svetovno vojno obdaroval predvsem mestne otroke (Bogataj 1998: 94), je konec 20. stoletja začel nadomeščati Božiček v značilni rdeči opravi. Kljub temu, da je dedka Mraza »vpeljala« povojna komunistična oblast, živi tudi v spremenjenih družbeno-političnih razmerah in je eden od treh »dobrih mož« (Ovsec 2000), ki decembra v Sloveniji obiskujejo in obdarujejo otroke. Novoletna jelka, ki je prvotno pomenila praznovanje, pa se je ohranila le še v pomenu okrašenega drevesca, s katerim številne družine označujejo novo leto, postavljajo in krasijo pa jo tudi na javnih mestih.

LITERATURA IN VIRI

A. A.

1950 Otroški praznik na Henini. *Celjski tednik* 3, 1950, št. 2, str. 4.

BOGATAJ, Janez

1998 *Smo kaj šegavi: letne šege in navade na Slovenskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

2000 *Maksim Gaspari: bogastvo razglednic*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

2011 *Slovenija praznuje: sodobne šege in navade na Slovenskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

BON, Jože

1948 Igrajte se in bodite veseli! *Slovenski poročevalec* 9, št. 2, str. 3.

BŽ.

1950 Zveza borcev NOV je obdarila otroke ob Novem letu. *Naše delo* 3, št. 2, str. 3.

CVETKO, V.

1953a Kako pripravljamo letos Novoletno jelko. *Slovenski poročevalec* 14, št. 282, str. 9.

1953b Kako pripravljamo letos Novoletno jelko: (konec). *Slovenski poročevalec* 14, št. 284, str. 2.

DEDEK Mraz

1957 *Dedek Mraz prihaja ...: [gradivo ob prihodu Dedka Mraza za najmlajše otroke]*. Ljubljana: [Zveza prijateljev mladine s sodelovanjem Mladinskega gledališča].

DREJČE

1950 Kaj bomo dali malčkom za Novo leto? *Dolenjski list* 1, št. 42, str. 3.

⁶⁰ Kljub prepovedi so v številnih manjših krajih miklavževali tudi v času socializma (Kuret 1984: 150).

GABRIČ, Aleš

1995/96 Prvi kongres Ljudske prosvete Slovenije. V: *Slovenska kronika 20. stoletja: knj. 2: 1941–1995*. Ljubljana: Nova revija. Str. 152.

1997 »Ponekod pa je bila izvedena novoletna jelka šele na intervencijo tamkajšnjih komitejev partije.« V: O. Luthar, V. Likar (ur.), *Historični seminar II. [Glasovi]*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC. Str. 109–121.

HABINC, Mateja

2008 Raziskave (post)socialističnih koledarskih praznikov. *Traditiones* 37, št. 1, str. 79–97.

2013 »Naš« je v ovčjem kožuhu in s polhovko na glavi. *Finance* št. 240/4142 (13. dec.) = *Weekend* [priloga *Financ*] št. 44 (13. dec.), str. 22–23.

HP

1950 Nekaj misli ob rob priprav na praznovanje novoletne jelke. *Ljudska pravica* 12, št. 266, str. 3.

JERAJ, Mateja

2005 *Slovenke na prehodu v socializem: (vloga in položaj ženske v Sloveniji 1945–1953)*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

J. J.

1950 Veseli nas pozornost, ki jo izkazujete napram starim ljudem. *Naše delo* 3, št. 5, str. 3.

J. K.

1951 Cicibančki, dedek Mraz je že na poti. *Slovenski poročevalec* 12, št. 299, str. 5.

J. R.

1952 Dedek Mraz se bliža. *Slovenski poročevalec* 13, št. 288, str. 4.

K. J.

1950 Novoletna jelka v Celju: učili se bomo in delali, da postanemo vredni sinovi socialistične domovine. *Celjski tednik* 3, št. 1, str. 3.

KLANJŠEK, Ada

1952 Kako bo Ljubljana praznovala Novoletno jelko? *Slovenski poročevalec* 13, št. 291, str. 5.

KRAŠOVEC, Jurček

1954 S peresom okoli novoletne jelke. *Savinjski vestnik* 7, št. 1, str. 3.

KURET, Niko

1984 *Maske slovenskih pokrajin*. Ljubljana: Cankarjeva založba, Znanstveno raziskovalni center SAZU.

1989 *Praznično leto Slovencev: starosvetne šege in navade od pomladi do zime: druga knjiga*. Ljubljana: Družina.

K. V.

1953 Novoletna jelka na pošti Ptuj. *Ptujski tednik* 6, št. 2, str. 3.

LJ

1948 V otroškem paradizu na Taboru. *Slovenski poročevalec* 9, št. 3, str. 5.

MAKAROVIČ, Gorazd

1995 *Sloenci in čas: odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Krtina.

MARJANOVIČ, Vesna

2008 *Maske, maskiranje i rituali u Srbiji*. Beograd: Etnografski muzej.

M. F.

1950 Tudi celjski pionirji se vesele novoletne jelke. *Ljudska pravica* 12, št. 309, str. 4.

MSB.

1951 Ni bilo otroka, za katerega bi ne bilo Novoletne jelke. *Slovenski poročevalec* 12, št. 5, str. 3.

MURŠIČ, Rajko

2006 Nova paradigma antropologije prostora: prostorjenje in človeška tvornost. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 46, št. 3–4, str. 48–54.

On.

1950 Velike svari – za male ljudi. *Naše delo* 3, št. 2, str. 3.

OVSEC, Damjan J.

2010 *Velika knjiga o praznikih: praznovanja na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Domus.

- 2010 Siva kučma, bela brada: o zgodovinskem izvoru dedka Mraza. *Gea* 20 (december), str. 30–33.
 2000 *Trije dobri možje: resnična zgodovina svetega Miklavža, Božička in dedka Mraza*. Ljubljana: Kmečki glas.
 2011 Od kod trije dobri možje? *Gea* 21 (januar), str. 11–12.

P.

- 1951 Kaj vse pripravlja dedek Mraz najmlajšim v novomeškem okraju. *Dolenjski list* 2, št. 51, str. 2.

PRICA, Ines

- 2004 Nasljeđe jugoslavenskih etnologija i suvremeno istraživanje postsocijalizma. *Traditiones* 33, št. 1, str. 19–34.

RIHTMAN - AUGUŠTIN, Dunja

- 1990a O dekristjanizaciji narodne kulture. *Etnološka tribina* 13, str. 9–16.
 1990b Metamorfoza socialističkih praznika. *Narodna umjetnost* 27, str. 21–32.
 1992 Etnologija socijalizma i poslije. *Etnološka tribina* 15, str. 81–89.
 1994 Božični prijepori. *Etnološka tribina* 17, str. 75–89.
 1995 Santa Claus in transition. *Narodna umjetnost* 32, št. 1, str. 107–122.
 2000 *Ulice moga grada: antropologija domačeg terena*. Zemun: Biblioteka XX vek; Beograd: Čigoja štampa.
 2001 *Etnologija i etnomit*. Zagreb: ABS95.

123

S.

- 1949 Ptujске priprave na Novoletno jelko. *Naše delo* 2, 1949, št. 38, str. 2.

S. A.

- 1951 Ali so centralne proslave Novoletne jelke res neprimerne? *Savinjski vestnik* 4, št. 51, str. 2.

SKLEVICKY, Lydija

- 1988 Nova nova godina – od »mladog ljeta« k političkom ritualu. *Etnološka tribina* 11, str. 59–72.

SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid

- 2014a Prazniki in praznične pokrajine. V: I. Slavec Gradišnik (ur.), *Praznična večglasja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Str. 7–27
 2014b Ubrani in razglašeni decembrski čas. V: I. Slavec Gradišnik (ur.), *Praznična večglasja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Str. 133–163.

SMASEK, Emil

- 1950 Novoletna jelka 1948–1950. *Obzornik* 5, št. 12, str. 546–551.

ŠEGA, Polona

- 2001 Ob raziskovanju šeg in praznikov na Slovenskem v drugi polovici 20. in na začetku 21. stoletja. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 41, št. 3–4, str. 108–111.

ŠORN, Jože

- 1968 In memoriam Zvoneta Miklavčiča. *Kronika* 16, št. 1, str. 59–60.

U. R.

- 1951 Uspеле prireditve Novoletne jelke v Celju in okolici. *Savinjski vestnik* 4, št. 2, str. 2.

V. C.

- 1950 Praznik novoletne jelke se bliža. *Slovenski poročevalec* 11, št. 268, str. 4.
 1952 Novoletna jelka v naši družini. *Slovenski poročevalec* 13, št. 305, str. 5.
 1953 Intervju z dedkom Mrazom in še nekaj o Novoletni jelki. *Slovenski poročevalec* 14, št. 290, str. 4.
 1954 Bo letos kaj novega? *Slovenski poročevalec* 15, št. 297, str. 2.

VIR.

- 1953a Dedek Mraz v Portorožu. *Slovenski Jadran* 2, št. 51, str. 10.
 1953b Priprave za proslavo Novoletne jelke. *Slovenski Jadran* 2, št. 52, str. 11.

V. K.

- 1954 Le še nekaj dni ... *Slovenski poročevalec* 15, št. 295, str. 7.

V. F. D.

- 1954 Praznovanje novoletne jelke ... *Savinjski vestnik* 7, št. 1, str. 4.

VODOPIVEC, Nina

- 2001 Srečno novo leto! = Happy New Year! V: J. Rebolj (ur.), *Silvestrovanje Ljubljančanov v 20. stoletju = New Year's Eve Celebrations in Ljubljana in the 20th Century*. Ljubljana: Mestni muzej. Str. 28–63.

V. Š.

1954 Mar je to novoletni sejem? *Slovenski poročevalec* 15, št. 303, str. 4.

Z. B.

1952 Za Novoletno jelko naj bodo obdarjeni vsi otroci. *Slovenski poročevalec* 13, št. 293, str. 4.

BESEDA O AVTORICI

Nena Židov, dr., je muzejska svétnica in kustodinja za socialno kulturo v Slovenskem etnografskem muzeju. V letih 1997–2003, 2009–2011 in 2015–2016 je bila urednica muzejske periodične publikacije *Etnolog* in več let urednica knjižne zbirke *Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja*. Doktorirala je z nalogo *Alternativna medicina v Sloveniji: etnološki vidik* (1996). Objavila je knjige *Rovaši = Tally sticks* (2010), *Ljubljanski živilski trg* (1994) in *Občina Ljubljana Bežigrad* (1991) ter vrsto znanstvenih člankov tako v Sloveniji kot v tujini. Ukvarja se s preučevanjem ljudske in alternativne medicine, nesnovne kulturne dediščine, ljudskega prava in šeg.

ABOUT THE AUTHOR

Nena Židov, PhD, is a museum counsellor and curator of social culture at the Slovene Ethnographic Museum. In 1997–2003, 2009–2011, and 2015–2016 she has acted as editor of the museum's periodical publication *Etnolog*, and she has edited the book collection *Library of the Slovene Ethnographic Museum* for several years. Židov earned her PhD degree with a dissertation entitled *Alternative medicine in Slovenia: the ethnological aspect* (1996). She has published the books *Rovaši = Tally sticks* (2010), *Ljubljanski živilski trg* (1994) and *Občina Ljubljana Bežigrad* (1991). She has also published a range of scientific articles in Slovenia and abroad. Her research focuses mainly on folk and alternative medicine, intangible cultural heritage, common law, and customs.

SUMMARY

An outline of the first years of New Year's tree celebrations in Slovenia. From a mass children's holiday to a family holiday

New Year's tree celebrations are a socialist holiday in Slovenia. In line with its political and ideological goals they were introduced by the new regime after the Second World War to oust St Nicholas and Christmas celebrations from the public space, and replace them, following the Soviet Union's example, with New Year's tree celebrations to mark the passage from the old year into the new. St Nicholas and Father Christmas or the Infant Jesus, the pre-war gift bringers were replaced in public spaces by Father Frost. The first New Year tree celebration in post-war Yugoslavia was held in Ljubljana in 1947/48, initially without Father Frost; one year later the event spread across Slovenia and Yugoslavia as well, and the arrival of Father Frost gained an increasingly important role. In the post-war conditions the organisation of these celebrations required great efforts from numerous individuals, factories, institutions, and others to collect money or material contributions for the gifts and feast, as well as for the organisation of the programme. The celebrations in Ljubljana kind of set an example for other places, but small towns of course could not really copy them. The celebrations, initially meant for primary school children, were soon extended to include pre-school children and partly also secondary school children, while bringing gifts to underprivileged children, special need children, and elderly people gave the celebration a social character.

In the period from late 1947 to 1954/55 several forms of celebration developed in Slovenia; in addition to the original mass celebrations organized in the big towns, New Year's trees were introduced in companies, administrative-territorial units, schools, kindergartens, and other institutions, where the new regime had asserted its mechanisms of authority, but it was harder to introduce the celebration in families, where many people preserved the pre-war celebrations related to St Nicholas and Christmas.